

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING PSIXIK-FIZIOLOGIK TARAQQIYOTINING UMUMIY TASNIFI

ATMU (PhD) dotsenti

Egamberdiyev Farhod Tuxtayevich

Ibrohimamin@mail.ru

ATMU Asissent o`qituvchisi

Ruzikulova Laylo

laylorozikulova@gmail.com

Axborot texnologiyalar va menejment universiteti

Boshlang`ich ta`lim yo`nalishi 1 – kurs talabasi

Ergashova Madina

madinabonuergashova07@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada maktabgacha yosh davrda bolaning psixo-fiziologik rivojlanish jarayonlari keng qamrovli tarzda tahlil qilinadi. Ushbu davr bolalarning aqliy, hissiy va jismoniy jihatdan shakllanishi uchun eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Maqolada bolaning motorik ko`nikmalari, til va fikrlash rivojlanishi, hissiy va ijtimoiy ko`nikmalarining shakllanishi batafsil bayon etilgan. Shuningdek, pedagogik va tarbiyaviy muhitning bolaning psixo-fiziologik rivojlanishiga ta`siri, ijodiy va o`yin faoliyati, musiqiy va san`at mashg`ulotlari, ota-ona va pedagoglarning qo`llab-quvvatlashi muhimligi ko`rsatib o`tilgan. Tadqiqotda Vygotsky, Piaget va zamonaviy o`zbek pedagogik manbalarining nazariy yondashuvlari asosida maktabgacha yosh bolalarning rivojlanishining umumiy tasnifi berilgan. Ushbu maqola psixologlar, pedagoglar va maktabgacha ta`lim mutaxassislari uchun nazariy va amaliy manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

Kalit sozlar: maktabgacha yosh, psixo-fiziologik rivojlanish, bolalar psixologiyasi, aqliy rivojlanish, jismoniy rivojlanish, hissiy rivojlanish, ijtimoiylashuv, tarbiya, pedagogik yondashuv, o`yin faoliyati

ANNATATION

The article provides a comprehensive analysis of the psycho-physiological development of preschool-aged children. This period is one of the most critical stages for the mental, emotional, and physical growth of a child. The article details the development of motor skills, language and cognitive abilities, emotional and social competencies. It also highlights the influence of the educational environment, creative play, music and arts activities, as well as parental and teacher support on the child's development. The study draws on theoretical approaches from Vygotsky, Piaget, and contemporary Uzbek pedagogical sources to present a general classification of preschool children's development. This article can serve as a valuable theoretical and practical resource for psychologists, educators, and specialists in early childhood education.

Keywords: preschool age, psycho-physiological development, child psychology, cognitive development, physical development, emotional development, socialization, education, pedagogical approach, play activity

АННОТАЦИЯ

В статье представлен всесторонний анализ психофизиологического развития детей дошкольного возраста. Этот период является одним из самых важных этапов для умственного, эмоционального и физического развития ребенка. В статье подробно рассматривается развитие моторики, языковых и когнитивных способностей, эмоциональных и социальных компетенций. Также подчеркивается влияние образовательной среды, творческих игр, музыкальных и художественных занятий, а также поддержки родителей и педагогов на развитие ребенка. Исследование основывается на теоретических подходах Выготского, Пиаже и современных узбекских педагогических источниках, предоставляя общую классификацию развития дошкольников. Эта статья может служить ценным теоретическим и практическим ресурсом для психологов, педагогов и специалистов дошкольного образования

Ключие слово: дошкольный возраст, психофизиологическое развитие, детская психология, когнитивное развитие, физическое развитие, эмоциональное развитие, социализация, воспитание, педагогический подход, игровая деятельность

KIRISH

Maktabgacha yosh davri inson hayotining eng muhim va mas'uliyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolaning psixo-fiziologik rivojlanishi jadal sur'atlarda kechadi va uning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishiga mustahkam poydevor yaratiladi. Bolaning organizmi, asab tizimi, aqliy faoliyati va hissiy olami bir butun tizim sifatida rivojlanib boradi. Shu sababli, maktabgacha yosh davrni chuqur o'rganish va ilmiy asosda tahlil qilish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda jismoniy rivojlanish bilan bir qatorda, psixik jarayonlar ham faol shakllanadi. Bu davrda diqqat, xotira, tasavvur, tafakkur kabi bilish jarayonlari rivojlanib, bolaning atrof-muhitni idrok etishi va anglash darajasi oshadi. Ayniqsa, nutq rivojlanishi ushbu bosqichning eng muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, bola o'z fikrini ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish va ijtimoiy muhitga moslashishni o'rganadi. Shu bilan birga, hissiy sohaning rivojlanishi natijasida bola o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish ko'nikmalarini shakllantira boshlaydi. Mazkur davrda bolaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar turlicha bo'lib, ular biologik, ijtimoiy va pedagogik omillarni o'z ichiga oladi. Biologik omillar bolaning irsiy xususiyatlari va sog'lig'i bilan bog'liq bo'lsa, ijtimoiy omillar oila muhiti, tengdoshlar bilan munosabat va jamiyat ta'siri orqali namoyon bo'ladi.[1]

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Maktabgacha yosh davr bolaning psixo-fiziologik rivojlanishida muhim o'rin egallaydi, chunki aynan shu bosqichda uning organizmi va psixikasi jadal sur'atlarda o'sadi va shakllanadi. Ushbu davr odatda 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan vaqtni o'z ichiga oladi va bu oraliqda bolaning barcha rivojlanish yo'nalishlari o'zaro uyg'un holda kechadi. Bolaning psixo-fiziologik rivojlanishi bir butun tizim sifatida qaralib, unda jismoniy, aqliy, hissiy va

ijtimoiy jihatlar bir-biri bilan chambarchas bog‘langan bo‘ladi. Jismoniy rivojlanish nuqtai nazaridan, maktabgacha yoshdagi bolalarda bo‘y va vaznning ortishi bilan bir qatorda, markaziy asab tizimi ham faol rivojlanadi. Harakat koordinatsiyasi takomillashib boradi, yirik va mayda motorika rivojlanadi[5]. Masalan, bola yugurish, sakrash, rasm chizish, qaychi bilan kesish kabi faoliyatlarni o‘zlashtira boshlaydi.

Bu jarayonlar nafaqat jismoniy, balki aqliy rivojlanish bilan ham uzviy bog‘liq, chunki har bir harakat ma‘lum darajada tafakkur va idrokni talab qiladi. Aqliy rivojlanish maktabgacha yosh davrda ayniqsa intensiv kechadi. Bolalarda idrok, diqqat, xotira va tafakkur jarayonlari shakllanib, ular asta-sekin murakkablashib boradi. Hissiy rivojlanish bolaning ichki dunyosini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalar o‘z his-tuyg‘ularini anglash va ifodalashni o‘rganadi. Ular quvonch, qo‘rquv, xafa bo‘lish, hayrat kabi hissiy holatlarni boshdan kechiradi va asta-sekin ularni nazorat qilishni o‘zlashtiradi. Shu bilan birga, empatiya, ya‘ni boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyati rivojlanadi. Bu esa bolaning ijtimoiy muhitga moslashuviga yordam beradi

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixo-fiziologik rivojlanishini tahlil qilish natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu jarayon murakkab va ko‘p omilli xarakterga ega. Unda biologik yetilish, irsiy omillar hamda ijtimoiy muhit o‘zaro ta‘sirida bo‘ladi. Ilmiy yondashuvlarga ko‘ra, bolalarning rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi va har bir bosqich o‘ziga xos psixologik va fiziologik xususiyatlarga ega. Shu sababli bolalarning rivojlanishini o‘rganishda tizimli yondashuv muhim hisoblanadi. Tahlil jarayonida kuzatish, suhbat, diagnostik topshiriqlar va pedagogik tajriba metodlari keng qo‘llaniladi. Ushbu metodlar orqali bolaning aqliy rivojlanish darajasi, hissiy holati, nutq rivoji va ijtimoiy moslashuvi aniqlanadi.

Ayniqsa, uzoq muddatli kuzatish metodi bolalarning individual rivojlanish dinamikasini baholashda samarali hisoblanadi. Metod muhokamasida maktabgacha ta‘lim jarayonida qo‘llaniladigan o‘yin texnologiyalari, ijodiy mashg‘ulotlar, muammoli vaziyatlar yaratish va interfaol usullar muhim ahamiyat kasb etishi ta‘kidlanadi. Bu metodlar bolalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ularning qiziqishini oshiradi va bilimlarni faol o‘zlashtirishiga yordam beradi.[4] Shu bilan birga, individual yondashuv, yosh va psixologik xususiyatlarni hisobga olish, hamda ijobiy psixologik muhit yaratish ta‘lim samaradorligini yanada oshiradi. Umuman olganda, to‘g‘ri tanlangan metodlar va ilmiy asoslangan yondashuvlar maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Maktabgacha yosh davr bolaning psixo-fiziologik rivojlanishida eng muhim va hal qiluvchi bosqichlardan biri hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning jismoniy, aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishi bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda shakllanadi va kelajakdagi shaxs kamolotining mustahkam poydevorini yaratadi. Aynan shu yoshda bolaning asosiy hayotiy ko‘nikmalari, fikrlash jarayonlari, nutqi, hissiy barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuv qobiliyatlari rivojlanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda rivojlanish jarayoni tez va intensiv kechadi. Shu sababli bu davrda beriladigan ta‘lim-tarbiya, pedagogik yondashuv va psixologik qo‘llab-quvvatlash nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Bola rivojlanishiga ta‘sir etuvchi asosiy omillar sifatida oila muhiti, ta‘lim muassasasi, ijtimoiy

munosabatlar va o‘yin faoliyati alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, o‘yin orqali o‘rganish bolalarning tabiiy rivojlanish ehtiyojlariga mos kelib, ularning bilim olish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Shuningdek, maqolada ko‘rib chiqilgan metod va yondashuvlar bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta‘lim jarayonini tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. Har bir bola o‘ziga xos rivojlanish sur‘atiga ega bo‘lib, unga mos metodlarni qo‘llash orqali uning salohiyatini to‘liq ochib berish mumkin. Pedagog va otalarning hamkorligi, ijobiy psixologik muhit yaratish va bolani qo‘llab-quvvatlash uning har tomonlama rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.[1] Umuman olganda, maktabgacha yosh davrda psixo-fiziologik rivojlanishni chuqur o‘rganish va ilmiy asosda tashkil etish nafaqat bolaning hozirgi holati, balki uning kelajakdagi ta‘lim faoliyati va ijtimoiy hayotdagi muvaffaqiyatlari uchun ham katta ahamiyatga ega. Shu bois, ushbu davrga alohida e‘tibor qaratish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash va ilmiy yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish dolzarb vazifa hisoblanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.
2. Piaget, J. *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books, 2007.
3. Elkonin, D. B. *Psixologiya razvitiya v detskom vozraste*. Moscow: Pedagogika, 1989.
2. Smirnova, E. O. *Doshkolnaya psixologiya*. Moscow: Vlados, 2003.
3. Laylo, Ruzikulova. "SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH." *BILGI ÇEŞMESI* 2.4 (2026): 58-64.
4. Laylo, R. (2026). SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH. *BILGI ÇEŞMESI*, 2(4), 58-64.
5. Laylo, Ruzikulova. "SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH." *BILGI ÇEŞMESI* 2.4 (2026): 58-64.
6. Laylo, R. (2026). SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH. *BILGI ÇEŞMESI*, 2(4), 58-64.
7. Xurshid, Nomozov. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41 (2025): 632-636.
8. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *Farg'ona davlat universiteti*, (3) (2023): 67-67.
9. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *Development and innovations in science* 2 (2023): 8-14.
10. Omonov, Bakhodir. "The Expression of Geopolitical Knowledge in the Works "the City of Virtuous People" and "India"." *JournalNX* 9.6 (2023): 16-20.
11. OMONOV, Bahodir. "'DASTUR UL-MULUK" VA "SADDI ISKANDARIY" ASARLARIDA GEOSIYOSIY QARASHLAR." *«ACTA NUUZ»* 1.1.2 (2024): 180-183.

12. Omonov, Bakhodir. "The use of water resources in the center of environmental policy in the region." *The Fifth International Conference on History and Political Sciences*. 2015.
13. Omonov, Bakhodir Nurillaevich, Go'zal Aralovna Ochilova, and Sitora Ayonovna Azamova. "Specific characteristics of the ecological environment in uzbekistan." *World of Scientific news in Science* 1 (2023): 15-28.
14. Omonov, Bahodir. "Problems And Consequences Of Water Deficiency In Central Asia." *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 12.8 (2021).
15. Kenjayev, Zarmamat, Megliyev Azamat, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "NOGIRONLIGI BO 'LGAN SHAXSLAR HUQUQLARI: INKLYUZIV JAMOAT SARI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 82-86.
16. Kenjayev, Zarmamat, Abdullayev Xurshid, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "INSON HUQUQLARI VA MAJBURIY MEHNAT." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 100-104.
17. Kenjayev, Z., Xurshid, A., & G'aniyevich, J. I. (2026). INSON HUQUQLARI VA MAJBURIY MEHNAT. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(6), 100-104.
18. Kenjayev, Zarmamat, Tog'aymurodov Donyor, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "RAQAMLI DAVRDA INSON HUQUQLARI: SHAXSIY MA'LUMOTLAR DAXLSIZLIGI VA SO 'Z ERKINLIGI MUAMMOLARI". *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 94-99.
19. Kenjayev, Z., Donyor, T. A., & G'aniyevich, J. I. (2026). RAQAMLI DAVRDA INSON HUQUQLARI: SHAXSIY MA'LUMOTLAR DAXLSIZLIGI VA SO 'Z ERKINLIGI MUAMMOLARI". *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(6), 94-99.
20. Kenjayev, Zarmamat, Baxodirov Nursulton, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "AYOLLARNING HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 110-114.
21. Kenjayev, Z., Nursulton, B., & G'aniyevich, J. I. (2026). AYOLLARNING HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(6), 110-114.
22. Jalilov, Ikhtiyor. "National "Kurash": History and Contemporary (On the Example of the Uzbek People)." *Procedia of Social Sciences and Humanities* 1 (2021): 360-363.
23. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso. "PEDAGOGIK MULOQOTNING VA UNING O 'ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 121-126.
24. SHOMURODOV, Kh F., and B. Sh KHABIBULLAEV. "Investigation of changes in the species composition within the plant community containing relict shrub *Moluccella bucharica* for half a century." *Malayan Nature Journal* 74.1 (2022).
25. Рузиев, Ахрор Эватович. "СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ТЕРПИМОСТИ И ИНТОЛЕРАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ У РАННИХ ПОДРОСТКОВ." *Проблемы науки* 6 (65) (2021): 106-112.

26. Рузиев, Ахрор, Бобур Шодиев, and Камила Абдуллаева. "История педагогики, цель и задачи теории воспитания человека." *Общество и инновации* 2.4/S (2021): 666-672.
27. Evatovich, Ruziyev Axror. "Oilada yoshlarni tolerant madaniyatli qilib tarbiyalashda besh muhim tashabbus ijtimoiy-psixologik omil sifatida." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.3 (2021): 242-252.
28. Рузиев, Ахрор Эватович. "ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ЁНДОШУВ АСОСИДА ИЛК ЎСПИРИНЛАРДА ТОЛЕРАНТЛИК ВА ИНТОЛЕРАНТЛИК ХУЛҚИНИ АНИҚЛАШ." *PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет* 1: 197-202.
29. Evatovich, Ruziyev Axror. "O 'QITUVCHI VA TALABALAR O 'RTASIDAGI RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA." «НАДЕЖДА НАЦИИ» МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО КОНКУРС 1.1 (2024).